

א. ביחס ל"שבעים נפש" הרי ששים רבוא גברים מכן עשרים שנה ומעלה (מלבד גברים עד גיל עשרים ולמעלה מגיל ששים, נשים וטף) הוא ריבוי על דרך "כוכבי השמים".

ב. רש"י סומך על פירושו לעיל (דברים א, י) "והנכם היום, הנכם משולים כיום, קיימים כחמה וכלבנה וככוכבים" (אבל עדיין צריך עיון, כיון שכאן לא נאמר "היום", כבפרשת דברים שם).

יא, יד

ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך

ונתתי מטר ארצכם: עשיתם מה שעליכם, חף אני לעשה מה שעלי.

צריך ביאור:

א. מדוע מעתיק בדיבור המתחיל גם את המלים "מטר ארצכם".

ב. מה קשה בכתוב.

(בשפתי חכמים מפרש שהוקשה לרש"י "למה כתב גבי מצוה זו כל כך הרבה שכר, ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש וגו', הא לעיל בפרשת בחוקותי (כו, ד) כתיב ונתתי גשמיכם בעתם ותו לא, ומתרץ עשיתם מה שעליכם, כלומר, שעשיתם כל מה שעליכם לעשות, שלא הי' לכם לעשות יותר מזה, שהרי שמרתם מצוותי מאהבה וחיבה, כדכתיב לאהבה גו' ולעבדו, לכך אני אעשה מה שעלי ואשלם לכם שכר הרבה". וקשה: א. מזה שמעתיק בדיבור המתחיל רק את המלים "ונתתי מטר ארצכם" מוכח שההכרח לפירושו הוא ממלים אלו בלבד. ב. הברכות שבפרשת בחוקותי נעלות מהברכות שבפרשתנו, כפירוש רש"י שם "ועץ השדה, הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות").

והביאור:

בפרשת בחוקותי נאמר "ונתתי גשמיכם בעתם", היינו שהברכה היא לישראל, ולכן אין היא מוגבלת בחוקי הטבע, אלא ישראל מתברכים לפי צרכיהם, גם כאשר הדבר עומד בניגוד לדרכי הטבע (וכפי שפירש רש"י שם שגם אילני סרק יעשו פירות, כנ"ל). ואילו כאן נאמר "ונתתי מטר ארצכם", היינו שהארץ מתברכת, ולכן הברכה היא לפי הארץ, ברכה טבעית ולא נסית.

(ואף שנאמר להלן (פסוק טו) "ונתתי עשב בשדך", ורש"י מפרש "שתהי' גוזז תבואתך כו' ואינה פוחתת מדגנה" - הנה (א) אין זה שלא בדרך הטבע כ"אילני סרק כו'". (ב) רש"י כותב כן בפירוש השני. וגם בפירושו על הפסוק (שם) "ואכלת ושבעת" הוא כותב "ברכה מצוי' בפת בתוך המעים", ולא כבפרשת בחוקותי שמפרש ומפרט "אוכל קימעה והוא מתברך במעיו").

ורש"י מסביר את סיבת ההבדל בין שתי הפרשיות בזה שמעתיק בדיבור המתחיל את המלים "ונתתי מטר ארצכם" ומפרש "עשיתם מה שעליכם". כלומר: עשיתם רק מה שמתחייב על פי שורת הדין ותו לא, ולכן "אף אני אעשה מה שעלי" בלבד, השפעת ברכה טבעית ולא יותר (מדה כנגד מדה). ואילו בפרשת בחוקותי נאמר "אם בחוקותי תלכו", ורש"י מפרש "שתהיו עמלים בתורה", היינו יותר מהמתחייב על פי מצות תלמוד תורה (ראה בביאור שם), ולכם גם השכר הוא נסי.

וראה בביאור לרש"י תבא כו, טו. וראה ביאור הבא.

בעתו: זלילות, שלא יטריחו אמנם. דבר אחר: נעמו זלילי שנמות, שהכל מנויין ננמיהם.

על "ונתתי גשמיכם בעתם" (בחוקותי כו, ד) מפרש רש"י "בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, כגון בלילי שבת".

וצריך ביאור:

א. שם מביא רק את הפירוש "כגון בלילי שבת", וכאן הוא מביא תחלה פירוש אחר ("בלילות").

ב. שם אומר תחלה את תוכן הענין ("בשעה שאין דרך בני אדם לצאת") ואחר כך את הזמן ("כגון בלילי שבת"), וכאן הוא מקדים את הזמן ("בלילי שבתות") לתוכן ("שהכל מצויין בבתיהם").

ג. שם אומר "בני אדם", וכאן - "שהכל".

ד. שם נקט צד השלילה - "בשעה שאין דרך בני אדם לצאת", וכאן נקט צד החיוב - "שהכל מצויין בבתיהם".

והביאור:

בפרשת בחוקותי נאמרה ברכת הגשמים לישראל ("גשמיכם"), היינו שהגשמים ירדו לפי רצונם אפילו אם זהו היפך הטבע (כנ"ל בביאור הקודם). ומכיון שהזמן הטוב ביותר לירידת גשם מבחינת האדם הוא בשעה שאינו הולך ברחוב, מפרש שם "בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, כגון בלילי שבת", אף שבדרך הטבע - אין זמן מועט כזה מספיק לירידת גשמים.

ואילו בפרשתנו הברכה היא לארץ ("מטר ארצכם"), והיא באה לפי גדרי הטבע (כנ"ל שם), ולכן גם ה"בעתו" הוא באופן טבעי - "בלילות" סתם, לילות רבים במשך השבוע.

והבדל זה שבין שתי הפרשיות קשור גם לפירוש מלת "בעתו", "בעתם" (שמשמעה שזהו זמן מיוחד לגשמים בלבד, רק הם מצויים אז בחוץ ולא מישוהו אחר):

בפרשת בחוקותי, שהברכה היא לישראל, תלוי עת הגשמים בישראל בכלל, בכל עניניהם - ה"בעתם" של הגשם (שזו רק הם מצויים בחוץ) הוא "בשעה שאין דרך לצאת (בכלל) כגון בלילי שבת".

ולכן אינו אומר שם תחלה "בלילי שבת" ואחר כך "בשעה שאין דרך בני אדם לצאת", כי בתחלה הוא מפרש מלת "בעתם" ("בשעה שאין דרך בני אדם לצאת", ובמילא אז הוא "עתם" של הגשמים), ורק אחר כך הוא נותן דוגמה לזמן כזה ("כגון בלילי שבת").

ואילו בפרשתנו הברכה היא לארץ, ולכן גם השייכות לישראל היא כפי שהם קשורים לעבודת האדמה, ו"בעתו" של הגשם הוא זמן שאין בו עבודת אדמה - "בלילות".

ומוסיף "שלא יטריחו אתכם", היינו שהברכה היא לישראל העובדים בשדות, אבל לארץ עצמה אין ברכה בכך שהגשם יורד בלילה.

והנה בפרשת בחוקותי מדובר בסוג מיוחד של עמלים בתורה, וכאן מדובר בתורתם ועבודתם של כל ישראל (כנ"ל בביאור הקודם). ולפי זה מוכנים שינויי הלשונות ברש"י:

א. כאן אומר "שהכל מצויין בבתיהם" - כל ישראל, ושם נקט "בני אדם" - סוג מיוחד.

ב. כאן אומר "שהכל מצויין בבתיהם" (ולא נקט "שאיין דרך בני אדם לצאת"), כי אין לומר שכל ישראל אינם יוצאים מבתיהם בלילי שבת (הרי הולכים להתפלל, לביקורים וכיוצא בזה), אלא הם "מצויין (רוב הזמן) בבתיהם", ואילו שם מדובר באלו העמלים בתורה, ואצלם יום השבת (יום שאסור בעשיית מלאכה) קדוש כל כולו לעמל תורה, ואם כן מובן ש"אין דרכם לצאת" בליל שבת (אבל גם שם לא כתב "שאיין יוצאין" (בכלל), שהרי אף העמלים בתורה יוצאים לבית הכנסת כו').

ולכן אינו מפרש כאן תחלה מלת "בעתו" ("בשעה שהכל מצויין בבתיהם"), כפי שמפרש בפרשת בחוקותי, כי מכיון שסוף סוף יוצאים לחוץ בליל שבת, אין זה ה"בעתו" של הגשם בלבד, ואילו שם מדובר בעמלים בתורה, ש"אין דרכם לצאת", ולכן הרי זה "בעתם" של הגשם בלבד.

הצורך בשני פירושים

הקשיים בפירוש הראשון הם:

א. לפי זה הי' הכתוב צריך לומר במפורש "ונתתי מטר ארצכם בלילות" (שהיא מלה אחת, כמו "בעתו").

ב. המשמעות של מלת "בעתו" היא - זמנו המיוחד של הגשם בכלל, לא רק לגבי עבודת האדמה (ראה לעיל).

ולכן מעתיק שוב בפירוש השני מלת "בעתו", כדי לרמז שלפירוש זה אתי שפיר יותר משמעותה של מלה זו.

הקושי בפירוש השני הוא:

מכללות תוכן פרשתנו משמע שמדובר בשכר טבעי, ולא בשכר נסי (ראה לעיל).

יא, יח

ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם

ושמתם את דברי: אף לאחר שתגלו היו מצויינים במלות, הניחו מפילין עשו מזוזות, כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו. וכן הוא אומר (ירמי' לא, כ): הציני לך ציונים.

לרש"י הוקשתה הסמיכות של "ואבדתם מהרה" (בפסוק הקודם) ל"ושמתם את דברי" (ראה שפ"ח).

אבל אין לומר שכוונתו לתרץ את היתור של "וקשרתם" ו"וכתבתם" - שכבר נאמרו לעיל (ואתחנן ו, ח"ט) - שהרי אפשר לתרץ "אזהרה ליחיד אזהרה לציבור", כפי שכתב רש"י לעיל (פסוק יג) לגבי הכפילות של "בכל לבבכם ובכל נפשכם". זאת ועוד: לפי זה הי' רש"י מעתיק בד"ה את התיבות "וקשרתם", "וכתבתם". עתה, על פי פירושו, מתורצת בדרך ממילא אף שאלת הכפילות.

שם: אף לאחר שתגלו היו מצויינים במלות

בספרי נאמר "אף על פי שאני מגלה אתכם היו מצויינים במצות", היינו שעיקר הציווי בכתובים אלו הוא לאחר "ואבדתם מהרה". ואילו רש"י מדייק "אף לאחר שתגלו" (ולא "אזהרה לאחר שתגלו" וכיוצא בזה), היינו שהציווי הוא גם בהיותם בארץ ישראל, אלא שהחידוש הוא שיש לקיימם אף לאחר שתגלו.

וטעמו ונימוקו עמו: